

Från objekt till person

Kvinnorna och västerlandets evangelisering

Det är fantastiskt att se vilken roll kvinnorna spelar i evangeliseringen av västerlandet under den tid då det stod i valet mellan hedendom, arianism och kristen tro. Det var

under Clotildes inflytande som Klodvig gick en annan väg än de övriga barbarerna genom att ta emot dopet i gemenskap med Rom. Folken runt omkring honom – visigoter, ostrogoter, vandaler och burgunder – följde alla Arius heresi. Den hade uppstått tvåhundra år tidigare och hade sedan spritt sig inte bara i östern och i Bysans, där flera kejsare hade antagit den, utan också till de stora »barbariska« folken i väst.

Clotilde var inte något enstaka fenomen under 500-talet. I Italien gifte sig den bayerska Theodelinda, med den lombardiske kungen Agilulf som var arian, och hon lyckats få deras son Adaloald att ta emot det katolska dopet. Norditaliens omvändelse till den kristna tron var mer eller mindre en förlängning av hennes verk. Greven Leovigild av Toledo återställde kungamakten i Spanien och gifte sig år 573 med den katolska Theodosia som omvände honom till katolicismen. Hon hade verkligen en grund att bygga på, för hon var syster till tre framstående biskopar – Leander, Fulgentius och den store Isidorus av Sevilla. Drygt tjugo år senare, i England år 597, fick Berta av Kent sin make, kung Ethelbert, att låta döpa sig. Jean Duché har skämtsamt kommenterat dessa kvinnors nästan samtida insats i vårt västerland:¹

Utövade treenighetsmysteriet en särskild fascination på kvinnorna? ...I Spanien och Italien, i Gallien och England var det i varje fall drottningar som spred den katolska tron.

På detta vis sammanfaller två civilisationsfenomen – kvinnornas inträde i historien i samband med den kristna trons utveckling, och den iver de visade för att sprida tron. Förutom de omtalade länderna kan man också nämna Germanien, där den helige Bonifatius fick ett helhjärtat stöd av

nunnorna, och Ryssland, där den första som döptes var prinsessan Olga av Kiev. De baltiska länderna omvändes senare tack vare Hedvig av Polen. Om man steg för steg följer händelseförloppet och folkens konkreta liv ser man överallt denna förbindelse mellan kvinnan och evangeliet. Det kan väl inte bara vara en tillfällighet?

*

För att förstå vad kvinnans befrielse ursprungligen innebar är det nödvändigt att känna till hurudan kvinnans ställning var i västerlandet under vår tideräknings första århundrade, det vill säga i det romerska riket. Om detta får vi fullkomligt klart besked från jurister och rättshistoriker. Om man vill veta hur det stod till skall man inte vända sig till litterära verk eller till individuella fall som anförs här och var utan till rätten eller mera exakt till rättshistorien. Här finner man tydliga besked, och man kan också se hur rätten påverkar attityderna. Rättshistorien speglar samhällsutvecklingen, men även den ständiga, ömsesidiga påverkan mellan styrande och styrda, mellan det som är avsett och det som verkligen sker.

Den romerska rätten är utan tvivel den mest kända bland antikens olika legala system; den har studerats av många och i minsta detalj. Alltsedan 1200-talet och än mera sedan 1500-talet har den beundrats och gett upphov till mängder av traktater, forskningsarbeten och kommentarer. Många av dess klausuler antogs i den franska Code Napoléon på 1800-talet.

Vad kvinnan beträffar har juristen Robert Villers tydligt framställt det väsentliga:

Det är ingen överdrift eller paradox att säga att kvinnan i Rom saknade alla rättigheter... Hennes personliga omständigheter, kvinnans relation till sina föräldrar eller till sin make föll under domus där fadern, svärfadern eller maken härskade oinskränkt. ... Kvinnan var endast ett objekt.²

Under kejsardömet förbättrades hennes situation en smula, och faderns absoluta makt blev något mindre sträng, men även då konstaterar historikerna:

Vad som framträder tydligt hos kejsardömets jurister – och i detta ger de helt enkelt uttryck för romarnas allmänna uppfattning – är att kvinnan av naturen är underlägsen.

Kvinnan spelade alltså ingen offentlig roll i politiken och kunde inte inneha någon post i förvaltningen, inte heller i folkförsamlingen eller inom rättsväsendet. Den romerska kvinnan tillbringade dock inte sin tid i en kvinnoavdelning av huset som grekinnorna, och hon stängdes inte in i ett harem som inom de islamiska kulturerna längre fram i tiden. Hon deltog i fester, teater och banketter, även om hon enbart hade rätt att sitta ned, fastän tidens sed var att man låg till bords. I praktiken förblev faderns rätt över sina barns liv och död total. Hans vilja var »av stor betydelse« till exempel när dottern skulle ingå äktenskap. Om hon skulle begå äktenskapsbrott var det han ensam som hade rätten att döda den trolösa dottern, medan maken fick nöja sig med att göra slut på hennes medbrottsling. Först under kejsardömets senare period fick sonens äktenskapsbrott som påföljd att hustruns hemgift återbördades.

Allt sammantaget existerade strängt taget inte kvinnan och inte heller slaven för den romerska rätten. Om de rättslärda ägnade sig åt henne gällde det framför allt hennes arvsrätt eller förvaltningen av hennes egendom. Det var de som bestämde hur mycket av fadersarvet som skulle gå till henne och som (i kraft av Lex Voconia från 169 f. Kr.) förbjöd henne att ärva stora förmögenheter, en bestämmelse som var svår att kontrollera och därför sällan tillämpades. Det var också de som fram emot 200-talet e. Kr. vidtog vissa åtgärder för att hemgiften inte skulle blandas samman med makens egendom, eftersom han förvaltade bådadera. Bara helt långsamt förbättrades kvinnornas situation under kejsardömet och framför allt under dess senare del. Det var också först under denna senare period som man gav henne vissa möjligheter att få upprättelse i samband med bortrövande eller våldtäkt.

Vad det än var för slags skydd som rättsväsendet långsamt införde – på samma sätt som i många civilisationer – så skedde något avgörande för kvinnorna när evangeliet började predikas. Kristi ord, förkunnat av apostlarna i Rom och runtom i riket, gav inte något slags skydd åt kvinnan, men på det allra enklaste och mest omstörtande vis förklarade det den grundläggande jämlikheten mellan man och kvinna:

Den som skiljer sig från sin hustru och gifter om sig är en äktenskapsbrytare, och om hon skiljer sig från sin man och gifter om sig är hon en äktenskapsbryterska (Mark 10:11–12, Matt 19:9).

Förutom denna kategoriska jämställdhet som gav upphov till indignerad häpnad hos dem som omgav Jesus (»om mannens ställning till hustrun är sådan är det bäst att inte gifta sig!«) meddelade evangeliet många andra ting: det var för en kvinna som Jesus först uppenbarade det nya livet, den uppenbarelse över alla andra som består i att tillbe Gud i ande och sanning; han vägrade att döma äktenskapsbryterskan och sade bara till henne: »Gå och synda inte mer«; och det var för kvinnorna han först visade sig efter sin uppståndelse.

Denna fullkomligt nya inställning och undervisning skulle få som sin första konsekvens något som fader Georges Naïdenoff³ påpekar i en intressant kommentar.

När han i uppslagsboken Petit Larousse slog upp vilka namn som fanns med från 100och 200-talet fann han många fler kvinnor än män i sin lista. Förutom Plotinos, författaren Aulus Gellius och den store Origenes nämner uppslagsboken knappt några andra män än S:t Sebastian. Däremot finns tjugoen kvinnor med, däribland Zenobia, drottning av Palmyra, och Faustina, kejsaren Antoninus Pius gemål. De övriga nitton är helgon, kvinnor som kyrkan har upphöjt till altaret. Alla dessa kvinnonamn har förblivit levande för gemene man, medan de två århundradenas kortlivade kejsare fallit i glömska. Det visar hur betydande dessa helgon var, som så gott som alla var unga kvinnor, ungdomar som led döden för sin tro. Agatha, Agnes, Cecilia, Lucia, Katarina, Margareta, Eulalia och många fler överlevde alltså i människornas minne. Att söka efter deras likar i den antika världen är lönlöst.

Mellan apostlarnas och kyrkofädernas tid, under dessa 300 år av underjordisk tillväxt som katakomberna symboliserar, vilka var det som det handlade om i kyrkan? Det handlade om kvinnor. Det var kvinnor som firades. I den berömda beskrivningen av martyrerna i Lyon står Blandina vid sidan av den helige biskopen Pothinos av Smyrna. Att en flicka som bara var slavinna fick en sådan uppmärksamhet, en flicka som utan vidare kunde ha sänts i döden av sin herre, måste ha varit ganska chockerande för

det hedniska samhället. Ännu mer chockerande var att flickor som Agnes, som kom från en patricierfamilj, Lucia, Cecilia och många andra handlade som de gjorde. Dessa unga kvinnor har av legenden fått en särskild strålgång, men vi vet med absolut säkerhet att de var rebeller i sitt samhälle och sin miljö. Vad var det de gjorde? De vägrade att gifta sig med den som deras far hade utvalt för att i stället bevara jungfrudomen »för Guds rikes skull«.

Det är svårt för oss att inse hur abnormal, ja avskyvärda deras anspråk tycktes för tidens människor. Som vi har sett rådde patria potestas helt oinskränkt i Rom, faderns makt över familjen och i synnerhet över barnen alltifrån deras födelse. Alla jurister nämner »det påbjudna avlägsnandet av flickebarn.« Fadern var tvungen att behålla alla nyfödda gossebarn för legionernas skull (om de inte var vanskapta eller betraktades som alltför svaga), men för det mesta behöll han bara en dotter, den förstfödda – det är ytterst ovanligt att man hör om två döttrar i en romersk familj. Det är också betydande att varje pojke fick ett praenomen (förnamn), något personligt som särskilde honom från hans bröder, medan flickan, i allmänhet den äldsta, bara fick ett namn, nämligen faderns släktnamn. I släkten Cornelia hette alltså dottern Cornelia, medan bröderna hette Publius Cornelius, Gaius Cornelius och så vidare.⁴ Dottern hade med andra ord inget eget namn utan bar på faderns.

Och så ser man alltså dessa flickor, som fadern i sin godhet eller för att föra släkten vidare hade låtit leva vid födseln, hur de vägrar att lyda hans befallning, vägrar att ingå det äktenskap för vilket de bevarats vid liv och fräckt uppvisar en egen vilja, något som hela samhället förvägrade dem. De satte sig upp mot civilisationens innersta struktur, mot lagarna och sederna i det romerska samhället, det vill säga i hela den kända världen. Det enda som i dag kan ge en uppfattning om hur skandalöst det var skulle vara de islamiska samhällena, och det endast helt vagt, eftersom de ju står i kontakt med västerlandet där kvinnans frihet i regel inte längre ifrågasätts. I Rom och i det romerska riket var dessa flickors ställningstagande något radikalt nytt. Att förkasta familjefaderns auktoritet, hans som ensam var helt och fullt medborgare, som var husägare, militärledare och översteprest både hemma som i staden, var att rucka på hela samhällets bas, och samtidigt insåg det mycket väl. Man kan förstå att fadern gjorde bruk av den rätt över liv och död som lagen gav honom när han ställdes inför sådana anspråk.

Det var inte förrän omkring år 390 som lagen tog ifrån fadern hans rätt att bestämma över sina barns liv och död.⁵ När evangeliet spreds försvann den första och mest avgörande formen av könsdiskriminering, och flickorna fick samma rätt till liv som pojkarna.⁶ Från och med den tiden hade den kristna människosynen och den respekt för livet som Bibeln och evangeliet förkunnar blivit tillräckligt starkt förankrad i seder och bruk för att vördnaden för personen långsamt skulle breda ut sig. Denna omfattade enligt de kristna allt liv, till och med det nyfödda eller ännu ej födda barnet – någonting nära nog paradoxalt på den tiden. Som en av de senaste historikerna som har studerat denna fråga säger:

Den antika lagstiftningen följer sin egen logik till punkt och pricka. Rätten att ta livet av sina barn tillhör patria potestas. En far kan vägra att ta emot barnet som modern nyss har fött, och då har han naturligtvis också rätt att bestämma över ett foster, eftersom det inte åtnjuter något stöd i lagen och inte ens betraktas som en människa.

För de kristna däremot var det att blanda sig i Guds verk att ingripa i havandeskapet, oavsett tidpunkten. Det är förståeligt att den helige Basileios ansåg att det var att »klyva hårstrån« att avgöra om fostret »hade tagit form eller inte« vid en abort.

* R. Étiennes skriver i sin studie över den antika medicinens inställning:

Den antika läkekonsten fäste ingen särskild vikt vid den nyföddes liv. Hippokrates ser frågan om »vilka barn som är lämpliga att behålla« som helt naturlig. Helt oberörd definierar Soranus barnalstringen som konsten att avgöra »vilka nyfödda som det lönar sig att behålla«. Detta skoningslösa urval karakteriserar inte bara vetenskapen utan hela samhällets inställning. Cicero, som inte kan beskyllas för någon brist på mänsklighet, ansåg att man kunde utvärda ett barns död *aequo animo* (i jämnmod). Seneca betraktade det som rimligt att man dränkte utvecklingsstörda och svaga barn. Tacitus kallar judarnas sed att inte döda något spädbarn för excentrisk, och när Justinus beskriver hur de kristna respekterar barnets liv preciserar han: »även om det är en nyfödd«.

Det antika samhället hade alltid mer eller mindre hållit det äkta paret i ära och betygat dess sociala funktion. I kraft av denna funktion åtnjöt makan,

modern, en oförneklig respekt som har funnits i många samhällen runtom i världen där moderskapet har omgetts med olika tabun som betryggar och ibland helgar det. I Rom hade även den prostituerade en viss ställning eftersom hennes sociala roll var erkänd. Ända in i modern tid har de buddhistiska samhällena betygat sin vördnad för modern och hyllat henne så som de aldrig skulle hylla kvinnan som sådan.

Men Kristus hade lagt till en liten gåtfull fras efter sin jämställdhetsförklaring av mannen och kvinnan i deras förhållande till varandra:

Det finns sådana som är utan kön från födseln och sådana som av människor har berövats sitt kön och sådana som själva har gjort sig könlösa för himmelrikets skull (Matt 19:2).

Apostlarna begrep troligen inte den här lilla kommentaren, och det var först när evangeliet börjat tränga in i sederna och omsättas i praktiken efter pingsten som den fick sin verkliga betydelse. Det ord med vilket Kristus avslutade frasen – »den som kan må tillägna sig detta!« – kunde då uppskattas till sitt fulla värde.

Mycket tidigt tycks kvinnorna ha förstått att de hade skänkts valfrihet, redan i och med evangeliets första förkunnelse. Vad de aldrig hade åtnjutit, och vad ingen lag i republikens eller kejsardömetts väldiga rättsapparat hade räknat med, det fick de av evangeliet. De fick rätten att göra ett livsval. Det var en frihet som de ögonblickligen förstod var värd att vinna, även om det skulle kosta dem livet.

Insåg dessa rebeller vidden av vad de begärde? Det är inte så säkert, och det spelar inte heller någon roll. Det har skett mer än en gång i historien att en gest eller ett ord har fått en betydelse som dess upphovsman aldrig skulle ha kunnat ana. Men historiskt talat är det ett faktum att detta frihetsanspråk inrymde alla de andra. Att fritt avlägga löfte som jungfru innebar att förkunna personens frihet och rätten att bestämma över sig själv. Dessa unga kvinnor och flickor som dog för att de hade gjort ett fritt val och hade fäst sig vid en annan brudgum än den som hade utsetts åt dem lade grunden till personens självständighet. Paulus hade sagt: »det finns varken jude eller grek, varken man eller kvinna« – det som nu räknades var personen. Fram till denna epok var persona den mask som användes vid skådespel och

angav rollfiguren. Nu antog termen en ny betydelse som svarade mot en ny verklighet. De kristna behövde utforma ett ordförråd för att förkunna evangeliet. Liksom orden frälsning, nåd, kärlek och eukaristi bildades eller gavs ny mening inom evangelieförkunnelsen dök också denna ordet person upp med en ny betydelse. Hädanefter var inte bara kvinnan utan också slaven och barnet personer. Ordet knyter an till de tre personerna i den gudomliga Treenigheten, och dess innebörden, som våldsamt debatterades under de första koncilierna, blev oskiljaktligt förknippad med dess djupa betydelse för mänskligheten.

Den som först av alla drog fördel av detta var kvinnan. Jungfrurnas och änkornas ställning i urkyrkan är värd en närmare reflektion. Dessa båda var former av ensamhet, och ensamheten sågs som ett slags förbannelse i den antika världen, både av judar och hedningar. Man gick visserligen inte så långt som i vissa asiatiska kulturer där änkan brändes på sin makes likbål, men hon sågs ändå som ett offer. Det fanns bara ett fåtal rika änkor, åtminstone under den klassiska antiken, som lyckades undslippa den trista tillvaro som annars väntade den som förlorat sin make. Men om man vänder sig till Apostlagärningarna finner man att änkorna var de första som gavs ett stöd i den kristna gemenskapen. Mycket snabbt övergick man från att ge understöd till att tilldela både änkor och jungfrur bestämda roller; Paulus förklarar hurdana änkorna bör vara för att de skall få en plats i kyrkan och spela en aktiv roll där. Det räcker med att läsa hans brev eller Lukasevangeliets berättelser för att förstå vilken roll kvinnorna spelade när evangeliet spreds alltifrån urkyrkans tid.

Jungfruligheten möttes med viss respekt i det hedniska Rom, något som ibland tog sig för oss besynnerliga uttryck. En välbekant anekdot handlar om bödeln som våldtog Sejanus' minderåriga dotter innan han ströp henne, eftersom det var förbjudet att döda en jungfru. Vestalerna, som bevarade den heliga elden i staden åtnjöt stort anseende, men de som bröt sitt kyskhetslöfte begravdes levande. De utvaldes av sin far och fördes av honom till templet redan när de var mycket små för att sedan förbli där i trettio år, och deras ställning vittnar än en gång om patria potestas, faderns makt. De kristnas kyskhetslöfte, som gavs av både män och kvinnor, lade grunden till personens värde gentemot det äktenskapliga paret. Det var av

yttersta betydelse för kvinnan – och av det förstår vi vilken avgörande roll kvinnorna spelade i förkunnelsen av tron, i synnerhet inom den romerska aristokratin.

En första omvändelsevåg i mitten av 300-talet berörde kvinnorna... I stort förblev männen hedningar... I den följande generationen gick de med på att gifta sig med kristna flickor, och med deras hjälp slog den nya religionen snabbt rot – mot slutet av 400-talet hade den blivit dominerande.⁷

I den första generationen finns knappast någon annan kristen senator än Pammachius, men därefter tog även senaten emot evangeliet, fastän den dittills hade varit en hednisk bastion gentemot de kristna kejsarna.

Dynamiken och uppfinningsrikedomen hos dessa av evangeliet befriade kvinnor är påfallande. Ett frapperande exempel är Fabiola. Namnet får oss att tänka på en berömd roman som utspelar sig just i katakombernas kyrka (av kardinal Nicolas Wiseman, 1854, övers. anm.), men som ofta är fallet överträffar den historiska Fabiola vida sin påhittade namne. Hon var en av de aristokratiska damer som blev lärjungar till S:t Hieronymus, och hon grundade i Rom ett »hus för sjuka«, nosokomion, för de många pilgrimer i staden som efter vad hon sett alldeles saknade resurser. Med andra ord grundade Fabiola det första sjukhuset. Det var ett mycket viktigt nytt initiativ, och vi behöver knappast nämna vilken betydelse det skulle få under kommande århundraden. Någon tid senare gav hon nya prov på sin uppfinningsrikedom, när hon skapade det första härbärgets för pilgrimer, xenodochion, i Ostia, den hamnstad dit de anlände. Det har ofta påståtts att kvinnan skulle sakna fantasi, men Fabiola visar helt klart att hur felaktigt detta är. När man besöker de medeltida sjukhusen i Tonnerre eller Beaune, mästerverk av funktionell arkitektur och konstnärlighet, bör man komma ihåg att de representerar frukten och fullbordan av vad en enda kvinna gjorde sedan hon uppmärksammat sin tids behov. Det var samma behov som vi möter i alla tider – något som Moder Teresas exempel visar oss idag. Medeltidens sofistikerade system av hospitier, härbärgen för behövande och sjuka längs med pilgrimsvägarna vittnar om hur rikt detta arv utvecklades. Man skulle kunna skriva ett helt kapitel om nunnorna som verkade i hospitierna. Här får det räcka att nämna Hôtel-Dieu i Paris, grundat år 651, där nunnor och munkar under 1200 år tog vård om alla sjuka utan att ta betalt. Man får en uppfattning om verksamheten genom

den anhållan som skrevs av priorinnan av l'Hôtel-Dieu, syster Philippe du Bois, den 13 december 1368. Hon anger där att det dagligen användes 3 500 lakan och andra textilier på l'Hôtel-Dieu. Sjukhuset Saint-Jacques i närheten av Hôtel-Dieu gav samma år rum åt 16 690 pilgrimer.

*

För att återvända till Fabiolas samtida bör vi vända oss till de båda Melania, den äldre och den yngre som var dennas barnbarn. Den senare hade ärvt enorma egendomar (hälften av all jord i den afrikanska provinsen tillhörde bara sex ägare!). Hon och hennes make Pinius skänkte hela detta ofantliga område till sina slavar (som var fler än ettusen). Pinius blev biskop av Hippo efter Augustinus, och Melania drog sig tillbaka till det Heliga landet där hennes äldre namne hade grundat en kommunitet av fromma kvinnor i Jerusalem. I slavarnas befrielsehistoria har Melania en klar och påtaglig roll.

Är det inte förvånande att man inte mer har uppmärksammat den förvandling som slaveriets upphörande innebar? Att slaveriet återinfördes under renässansen borde ändå ha fått historikerna att lägga märke till den motsatta utvecklingen som började vid slutet av 300-talet. Slaven som inte hade den minsta rättighet, slaven som bara var ett objekt – för så var fallet i det romerska samhället – kunde naturligtvis inte förbli slav när evangeliet spreds. Redan på 300-talet blev det mycket lättare att frige slavar. Från och med Konstantins tid stipulerade en av lagreformerna att slavens familjemedlemmar inte längre kunde skiljas åt. Det innebar att slaven nu hade rätt att bilda familj, något som dittills inte varit möjligt. Om kyrkans roll vid frigivandet vittnar Codex Iustinianus, där det heter att en slav som inträder i ett kloster för att stanna där upphör att vara slav. Justinianus hade avskaffat en romersk lag från det senare kejsardömet som förbjöd att man frigav mer än hundra slavar åt gången. Kyrkomötena föreskrev ständigt nya åtgärder för att förmänskliga slavens situation och långsamt få honom erkänd som mänsklig person. Man kan följa utvecklingen genom deras beslut. Synoden i Elvira år 305 ålade den som dödat sin slav sju år av bot. På synoden i Orléans (311) gavs förrymda slavar rätten att ta sin tillflykt till kyrkor. Synoden i Eauze (551) ville befria slavar från söndagsarbete, och en anglosaxisk synod några år senare föreskrev att en slav skulle bli automatiskt fri om hans herre lät honom arbeta på söndagen.⁸ För att förstå

den utveckling som skedde måste man ha klart för sig att synoden i Elvira ägde rum i ett ännu fullkomligt hedniskt samhälle där det inte på något vis betraktades som ett brott att slå ihjäl sin slav eftersom det var i lag tillåtet.

Man kan också nämna kánones till synoderna i Orange (441) och i Arles (452), där det preciseras att de ägare vars slavar har sökt skydd i en kyrka inte kunde kompensera sig för detta avhopp genom att lägga beslag på prästernas slavar. Det vore värt ett särskilt studium av hur den kristna mentaliteten långsamt trängde in i seder och bruk och påverkade den civila lagstiftningen – något sådant har hittills enbart gjorts inom juridikens snäva gränser. På 400-talet besvarade den helige Caesarius dem som anklagade honom för att ha betalat för frigivning av slavar:

Jag skulle bra gärna vilja veta vad de som kritiserar mig skulle säga om de befann sig bland dem som jag köper fria. Gud, som gav sig själv för att befria människan, tar inte illa vid sig om jag löser de fångna med pengar från altaret.

I rättsprotokoll från 500 och 600-talet finner man även formulär för frigivning av religiösa skäl. Under denna förmodat brutala epok skedde samhällshistoriens kanske största omvälvning: slaven som hade varit ett objekt blev en person. Den som kallades slav hade hädanefter personens grundläggande rättigheter. Han befriades från den makt på liv och död som hans herre hade haft över honom, han kunde bilda familj, skapa ett hem och leva sitt liv med den enda frihetsbegränsningen att han måste förbli på sin ort, detta enligt regler som hör till feodaltiden och bättre studeras i dess sammanhang.

*

Låt oss till slut återvända till de fromma kvinnor som i slutet av 300-talet hade samlats omkring Hieronymus för att upptäcka den kvinnliga religiösa kulturens rötter. Klostret i Betlehem, där Paula, Eustochium och deras sällskap befann sig, var nämligen ett sannskyldigt studie centrum. Den intellektuella aktivitet de ger prov på är i och för sig begriplig med tanke på inflytandet från den outröttlige översättaren och exegeten som vi har Versio Vulgata att tacka för. Men även så är det anmärkningsvärt att Paula lärde sig hebreiska. Hieronymus skrev att

hon lärde sig så väl att hon sjöng Psaltaren på hebreiska och talade språket utan att blanda in ett enda ord av latin.

Studiet av psaltarpsalmerna, av den Heliga Skrift och dess första utläggare tillhörde vardagen för nunnorna i Betlehem, och det var på deras begäran som Hieronymus själv skrev sin Hesekielkommentar. En kunskapstradition skulle ta en form som utgick från detta första kvinnokloster i Betlehem. Mansklostren lockade främst dem som ville leva ett strängt liv i inre bön och bot, medan kvinnoklostren från början präglades av en intensiv längtan efter ett på en gång intellektuellt och andligt liv.

Om man betraktar kyrkolivet ur den feodala epokens perspektiv kan man se hur kvinnorna var de allra mest hängivna och brinnande. Fröet till det som skulle ske under feodaltiden kan vi se hos dessa kvinnor som med en sådan uppfinningsrikedom verkade under 300 och 400-talet – Fabiola som byggde det första sjukhuset, Melania som avskaffade slaveriet på sina egendomar, Paula som såg till att hon själv och flickorna som samlats omkring henne fick en utbildning. Man anar begynnelsen av livet på herresätena, av klosterkulturens blomstring och av ridderskapet där kyrkan och kvinnorna tillsammans uppfostrade mannen och gav honom den lärde fursten och omsorgen om de svaga som ideal.

Régine Pernoud

Noter

1 Jean Duché, *Histoire du monde*, vol 2, s 44, Paris, Flammarion, 1960.

2 Se Robert Villers, *Le statut de la femme à Rome jusqu'à la fin de la République*, i: *Recueil de la société Jean-Bodin* med temat 'La Femme', vol 1, Bruxelles, 1959, s 177–189. Se även Jean Gaudemets artikel i samma häfte: *Le statut de la femme dans l'empire romain*, s 191–222, samt F. Ganshofs: *Le statut de la femme dans la monarchie franque*, vol 2, 1962, s 5–58.

3 Se de nummer av tidskriften *Missi* (Lyon, 6, rue d'Auvergne) som har kvinnan som tema, 1975 nr 7 & 8: »Le Temps des femmes«.

4 Dessa exempel är hämtade från olika verk av Pierre Grimal.

5 Se Robert Étienne, *La conscience médicale antique et la vie des enfants*, i: *Annales de démographie historique*, 1973, ett nummer med 'barn och samhälle' som tema.

6 Nummer 132 av tidskriften *Population et sociétés* (februari 1980) innehåller ett stycke som är värt att citera: »I många samhällen är födelsen av en son av stor betydelse, medan en dotters födelse räknas

mindre – så var det ofta i Frankrike ännu under förra århundradet. I kristna länder har emellertid alltid barn av båda könen blivit döpta och sålunda folkbokförda utan åtskillnad, medan det händer att flickor i andra kulturer delvis utesluts från registreringen hos religiösa eller civila myndigheter. Sådana fall kan observeras i många afrikanska stater, på den indiska subkontinenten och i de flesta islamiska länder.« Författaren, Michel-Louis Lévy, anmärker i sin vidare analys av det antal pojkar som dör vid födelsen: »Man vet att det finns länder där de flickor som dör vid födelsen är fler än pojkarna, helt enkelt därför att de är av mindre betydelse och därför tas mindre väl om hand. Det förefaller som om medellivslängden för kvinnor i Indien är lägre än för män. Jacques Vallin har visat på ett alltför högt dödstal i Algeriet bland kvinnor mellan åldern mellan sex månader och trettiosex år, sannolikt av sociala orsaker.«

7 Jean Daniélou och Henri-Irenée Marrou, *Nouvelle Historie de l’Eglise*, vol 1.

8 Vacant och Mangenot: *Dictionnaire de théologie catholique*, vol 5, kol 465–480.